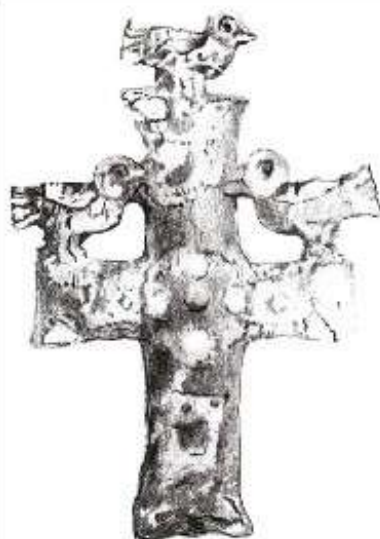

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА

XII

САВРЕМЕНА
СРПСКА
ФОЛКЛОРИСТИКА
XII

УФС
УДРУЖЕЊЕ
ФОЛКЛОРИСТА
СРБИЈЕ

Универзитетска
библиотека
„Светозар Марковић“

Центар за културу
„Вук Караџић“,
Лозница

Комисија за фолклористику
Међународног
комитета слависта

Научно-образовно
културни центар
„Вук Караџић“, Тршић

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА XII

Уређивачки одбор

др Дејан Ајдачић, Instytut Studiów Klasycznych i Sławistyki, Uniwersytet Gdański

др Екатерина Анастасова, Институтът за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН, София

др Смиљана Ђорђевић Белић, Институт за књижевност и уметност, Београд

др Ольга Белова, Институт славяноведения Российской академии наук, Москва

др Таццяна Валодзина, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы НАН Беларуси, Мінск

др Драгана Ђурић, Балканолошки институт САНУ, Београд

др Бранко Златковић, Институт за књижевност и уметност, Београд

др Александар Јерков, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд

dr Joanna Rękas, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań

dr Mirjam Mencej, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana

др Оксана Микитенко, Институту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, Київ

др Данка Лајић Михајловић, Музиколошки институт САНУ, Београд

др Данијела Поповић Николић, Филозофски факултет, Ниш

др Jaroslav Otčenášek, Etnologický ústav Akademie věd České republiky Praha

др Јеленка Пандуревић, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука

др Данијела Петковић, Институт за књижевност и уметност, Београд

др Бошко Сувајџић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Рецензенти

др Ана Витанова-Рингачева, др Зорица Витић, др Богдан Дражета,

др Смиљана Ђорђевић Белић, др Мирјана Закић, др Сања Златановић,

др Бранко Златковић, др Милина Ивановић Баришић,

др Светлана Јурьевна Королёва, др Сања Лазаревић Радак, Милан Лукић,

др Зона Мркаљ, др Јеленка Пандуревић, др Љубинко Раденковић,

др Немања Радуловић, др Сања Ранковић, др Биљана Сикимић,

др Наташа Станковић Шошо, др Бошко Сувајџић, др Светлана Ђирковић

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА XII

Тематски зборник радова

Уредници

др Данијела Петковић
др Дејан Ајдачић

Удружење фолклориста Србије, Београд
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд
Комисија за фолклористику Међународног комитета слависта
Центар за културу „Вук Караџић”, Лозница
Научно-образовно културни центар „Вук Караџић”, Тршић

Београд – Лозница – Тршић 2023

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	9
------------------	---

I

Великани словенске фолклористике

Бошко Сувајцић АКАДЕМИК НАДА МИЛОШЕВИЋ ЂОРЂЕВИЋ – КОРИФЕЈ СРПСКЕ ФОЛКЛОРИСТИКЕ	13
--	----

Наташа Станковић Шошо ДОПРИНОС АКАДЕМИКА НАДЕ МИЛОШЕВИЋ ЂОРЂЕВИЋ РАЗВОЈУ ФОЛКЛОРИСТИКЕ У НАСТАВИ	33
--	----

Миливој Бајшански АНТОЛОГИЧАРСКИ РАД НАДЕ МИЛОШЕВИЋ ЂОРЂЕВИЋ	43
---	----

Ана Витанова-Рингачева, Сузана Мицева СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ФОЛКЛОРИСТ ИВАН КОТЕВ – МОСТ МЕЃУ МАКЕДОНСКАТА И СРПСКАТА ФОЛКЛОРИСТИКА (ФАКТОГРАФСКО-АНАЛИТИЧКИ ПРИСТАП)	57
---	----

Вероника Абрамова, Јулија Архангелскаја «ЭТО ВСЁ МОИ ДРУЗЬЯ – ПРОПП, ШАПОР И ПОТЕБНЯ»: УЧЕНЬЕ-СЛАВИСТЫ В СОВРЕМЕННОМ СЕТЕВОМ ФОЛКЛОРЕ	65
---	----

Александра Бјелић РУКОПИСНА БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА О НАРОДНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ ВОЈИСЛАВА М. ЈОВАНОВИЋА МАРАМБОА	79
--	----

II

Словенске фолклористичке везе

Иван Котев ФОРМИ НА СОРАБОТКА МЕЃУ МАКЕДОНСКИТЕ И СРПСКИТЕ ФОЛКЛОРИСТИ	93
--	----

Дејан Ајдачић СРПСКИ ФОЛКЛОР У РУСКОЈ ФОЛКЛОРИСТИЦИ 19. ВЕКА	105
---	-----

Мирослава Караџуба СЕРБСКА НАРОДНА ПОЕЗИЈА В УКРАЊНСЬКИЈ ЛІТЕРАТУРНИЈ ІНТЕРПРЕТАЦІЈ СЕРЕДИНИ ХІХ–ХХ СТ.	117
--	-----

Михал Пејаш ПОЉСКЕ ЕЛИТЕ О ХАЈДУЧКОМ ПОКРЕТУ КОД СРБА – ДИЈАХРОНИЈСКИ ПРЕГЛЕД	129
---	-----

Зона Мркаљ
ЕЛЕМЕНТИ СЛОВЕНСКОГ ФОЛКЛОРА У СРПСКИМ ЧИТАНКАМА137

Ана Витанова-Рингачева
ЕРОТСКИТЕ НАРОДНИ ПЕСНИ ВО МАКЕДОНСКАТА И СРПСКАТА
ТРАДИЦИЈА ВО КОНТЕКСТ НА ОБРЕДНАТА ПРАКТИКА (ВРЗ ПРИМЕРИ
ОД КНИГАТА *ИГРАЛЕ МОМИ ПО МЕСЕЧИНА* ОД ИВАН КОТЕВ
И ДЕЛОТО НА ВУК КАРАЏИЌ)149

Наташа Дракулић Козић
УПОРЕДНИ ПОГЛЕД НА СРПСКУ И СЛОВАЧКУ ВАРИЈАНТУ БАЈКЕ
О ЦАРЕВИЋУ, КРАЉЕВИЋУ КОЈИ СЕ ЖЕНИ ДЕВОЈКОМ-ПАУНОМ165

Снежана Милојевић
ФОЛКЛОРНИ МОТИВ ПРЕРУШЕНОГ КРАЉА
У *ЖИТИЈУ КРАЉА МИЛУТИНА* ДАНИЛА II179

III

У свету епске песме

Дејан Илић
ЗБИРКА ЕПСКИХ ПЕСАМА НИКОЛЕ Т. КАШИКОВИЋА195

Данијела Петковић
НЕУГЛЕДНИ ЈУНАЦИ ЈУЖНОСЛОВЕНСКИХ ЕПСКИХ ПЕСАМА
И РУСКИХ БИЉИНА223

Данијела Лекић
„ПОМАЛО ЈЕ ТАКИЈЕХ ЈУНАКА“:
ОДМЕТНИЦИ И ЈУНАЦИ У „БАНОВИЋ СТРАХИЊИ“ И *БЕОВУЛФУ*233

Марија Миљковић
ФУНКЦИЈА ПОСЕСТРИМЕ
У НАРОДНИМ ЕПСКИМ ПЕСМАМА СА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ247

IV

Људи, обичаји, предања

Драгана Ђурић
ОБИЧАЈНИ ПОСТУПЦИ ПРИЛИКОМ УМИРАЊА ЧОВЕКА У КУЋИ
– НЕКЕ СЛОВЕНСКЕ ПАРАЛЕЛЕ263

Биљана Анђелковић
МИЛОШ ОБИЛИЋ У НАРОДНОМ И МАНАСТИРСКОМ ПРЕДАЊУ
У ОКОЛИНИ ГОЛУПЦА277

Александар Павловић
СРБИ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ: НАРАТИВИ О САДАШЊИЦИ
И ЖЕЉЕНОЈ СУТРАШЊИЦИ У СВЕТЛУ ПАРАЛЕЛЕ
СА МОТИВИМА ФОЛКЛОРНИХ ФОРМИ295

Богдан Дражета ПРОЖИМАЊА, УДАЉАВАЊА И СПОРЕЊА МЕЂУ БОШЊАЦИМА, СРБИМА И ХРВАТИМА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ПОЧЕТКОМ ХХІ ВЕКА	321
--	-----

V

Музика и речи

Зорана Гуја Дражета ЈЕЛИЦА БЕЛОВИЋ БЕРНАЦИКОВСКА: ОД МАЛЕ ВЕЗИЉЕ ДО ГУСЛАРСКИХ ПЈЕСАМА КРОЗ ПРЕПИСКЕ И САРАДЊЕ	337
--	-----

Веселка Тончева ТРАДИЦИОННАТА ПЕСЕН НА <i>ГОРАНИТЕ</i> В ИЗСЛЕДВАНИЯТА НА СРЉБСКИ, СЛАВЈАНСКИ И ЧУЖДЕСТРАННИ АВТОРИ	351
---	-----

Милица Стојановић „МУЗИЧКИ ГЛАГОЛИ” У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ – ГЛАГОЛИ МОТИВИСАНИ НАЗИВИМА НАРОДНИХ МУЗИЧКИХ ИНСТРУМЕНАТА	365
--	-----

Драгана Цвијовић СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ЛЕКСЕМА КОЈИМА СЕ ИМЕНУЈУ ЧЛАНОВИ ПОРОДИЧНИХ И РОДБИНСКИХ ОДНОСА У ЗБИРЦИ ПРИПОВЕДАКА <i>СЛИКЕ ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА</i> Ј. ВЕСЕЛИНОВИЋА	377
---	-----

VI

Нова струјања и прагматика фолклора

Смиљана Ђорђевић Белић ПАНДЕМИЈА COVID 19 – ЕТИОЛОШКО-ЕСХАТОЛОШКИ НАРАТИВ НА ПРИМЕРИМА ИЗ СРБИЈЕ	389
--	-----

Suzana Marjanić „CELL-APOCALYPSE” STEPHENA KINGA U KONTEKSTU REALNIH IZVJEŠTAJA O GEOINŽENJERINJU ILI O TEORIЈAMA ZAVJERA КАО СУВРЕМЕНИМ ПРЕДАЈАМА	415
---	-----

Магдалена Богуславска ТЕРАПЕУТСКИ ЗНАЧАЈ СЛОВЕНСКОГ ФОЛКЛОРА У САВРЕМЕНОЈ КУЛТУРИ. СЛУЧАЈ СЛОВЕНСКЕ ГИМНАСТИКЕ ЗА ЖЕНЕ	429
--	-----

Вероника Абрамова СИМВОЛЫ РЕГИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ТУЛЬСКОМ ГОРОДСКОМ ФОЛКЛОРЕ	441
---	-----

Марко Стојановић МАНИФЕСТАЦИОНИ ТУРИЗАМ У КОНТЕКСТУ НЕМАТЕРИЈАЛНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА	457
--	-----

ПРОЖИМАЊА, УДАЉАВАЊА И СПОРЕЊА МЕЂУ БОШЊАЦИМА, СРБИМА И ХРВАТИМА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ПОЧЕТКОМ ХХІ ВЕКА

Јужнословенске теме и мотиви нису само „популарне” већ и нужне области проучавања у етнологији и антропологији. Иако су све јужнословенске савремене државе хетерогене и важне за друштвено-хуманистичке науке у истраживачком смислу, Босна и Херцеговина је у одређеној мери мање проучена. Међусобни односи припадника трију етничких заједница (Бошњака, Срба и Хрвата) поједностављени су и остају често непознати, како за њих саме, тако и за оне „са стране”, при чему се ту мисли на становнике суседних земаља, а не само особе из остатка европског континента и света. Сматрам да је, сходно томе, на делу „дупла егзотизација” – посматрање и замишљање народа у Босни и Херцеговини као одувек међусобно завађених, али добронамерних и неспремних на новитете у свакодневном животу и другим доменима. Прожимања, удаљавања и спорења међу три заједнице почетком ХХІ века јесу шанса за другачије и боље разумевање истих, јер без тог дела јужнословенска културна слагалица није сасвим употпуњена.

Кључне речи: јужнословенске државе, Босна и Херцеговина, етничке групе, двострука (дупла) егзотизација, прожимање.

Уводна разматрања

Рад започињем необичном констатацијом која се данас сматра обичном. Јужнословенске теме и мотиви нису само „популарне” већ и нужне области проучавања у етнологији и антропологији. Чини се да смо након нешто дуже од једног столећа опет у истој ситуацији да као етнологи – антрополози дамо одређени допринос осветљавању битних питања везаних за функционисање српског народа и јужнословенских народа уопште. У такав подухват

* drazetab@gmail.com

** Реализацију овог истраживања финансијски је подржало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије у склопу финансирања научноистраживачког рада на Универзитету у Београду – Филозофском факултету (број уговора 451-03-47/2023-01/ 200163). The research reported here was supported in part by the U.S. National Science Foundation grant #1826892 (Robert M. Hayden, Principal Investigator); but neither the NSF nor Dr. Hayden are responsible for any position taken in this paper.

не можемо и не смемо да се упустимо сами, већ са другим колегама и колегиницама чији рад покрива различите јужнословенске теме и мотиве. Научни ангажман Јована Цвијића и првих српских школованих етнолога, Тихомира Ђорђевића, Јована Ердџановића и других дисциплинарно блиских колега (Веселина Чајкановића, Богдана Поповића), у стварању заједничке државе Јужних Словена имао је своју политичку конотацију (Pišev 2013: 59–74). Једним делом захваљујући њиховом прегалаштву, након Првог светског рата 1918. године створена је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, касније Краљевина Југославија. Међутим, такав ангажовани рад Јована Цвијића и његово научно наслеђе, како год га данас тумачили и сагледавали (Наумовић 2016; Прелић 2014; Миленковић 2008), оставља нам простор за даље схватање горепоменутог функционисања јужнословенских заједница. О чему је заправо реч?

Како постајемо заузети проблемима друштва и државе у којима живимо, полако престајемо да обраћамо пажњу на ствари из комшилука. Ако застанемо и приметимо да све заједнице групе народа коју називамо Јужним Словенима у савремено доба деле сличне проблеме, имају слична стремљења и сличне жеље, заједно са другим народима на Балканском полуострву (Албанцима, Грцима, Румунима), видећемо да рад наших претходника, са „овим” или „оним” циљевима на уму, можда није био толико узалудан у смислу порекла и развоја идеја о проучавању географски и културно блиских заједница. О томе, додуше, још нису написане целовите студије и можда је вредно поменути да је Слободан Наумовић покушао да отклони одређене нејасноће по питању Јована Цвијића, особе чији је рад сигурно имао одређених недостатака, али је утро пут даљим истраживањима и поставио важна питања о томе како живимо Ми и Други, ка чему идемо и стремимо, шта нас спречава у превазилажењу препрека, а шта нам даје „ветар у леђа” и како смо стигли ту где јесмо (Наумовић 2016: 9–43). Укратко, иста питања и проблеми постављали су се онда пред научну заједницу и јавност као што се постављају и сад.

Реч је о уверењима о „нама”, „другима”, „менталитету”, начину живота и сл., што су заправо стереотипи, предрасуде и репрезентације једне заједнице у односу на другу и трећу, друге у односу на прву и трећу и треће у односу на прву и другу, и тако даље у круг. Процес етничке идентификације стога јесте двосмеран, јер се „ми” увек поистовећујемо са свим члановима сопствене групе, али се у исто време дистанцирамо „од свега што није део те групе”, односно од заједнице коју чине „они”, што даље дефинише границе те заједнице али и нашу заједницу такође (Nedeljković 2007: 28). Изградња било каквог идентитета, самим тим и етничког, није могућа без интеракције, што је пре више од пола столећа доказао норвешки антрополог Фредерик Барт, напомињући да културне разлике производе наведене релације, док их етничке границе одржавају (Barth 1969: 19). Честе интеракције између различитих етничких и других заједница доводе до међусобне високе стереотипизације и покрећу друштвена деловања, као што је нпр. етничка дистанца (Nedeljković 2007: 27, 65–72). У Босни и Херцеговини представе које припадници различитих етничких група у Мостару, Сарајеву и Источном Сарајеву имају једни о другима обрађене су детаљно (Дражета 2021).

Погледи на то каква је Босна и Херцеговина могу се такође пратити уназад у прошлост до друге половине XIX века, када први британски путописци почињу да описују ситуације и људе на том простору у зависности од личних политичких опредељења и тренутних јавних расправа на британском острву. Исти је случај и са деветнаестовековним путописцима, дипломатама и истраживачима из других земаља. Оријенталистички и балканистички оквири о „дивљој” и „лепој” земљи, чији се становници исто тако категоризују, представљали су стремљење путописаца да Босну третирају одвојено од остатка не само источне Европе већ и Балканског полуострва – стварањем „аутентичног Оријента” (Berber 2010: 45). Резултат је био уврежена слика о Босни као „немирном”, „конфликтном” и „опасном” подручју на коме се сударају тековине ислама и хришћанства, што је неодвојиво од слике Оријента (Блиског истока) пласиране од стране Запада, а на коју је пре више од педесет година указао палестински и амерички књижевник Едвард Саид (Berber 2010: 58). Невал Бербер бавила се анализом наведене проблематике (Berber 2010), док ће наредно поглавље продубити исту.

Прожимања, удаљавања и спорења међу етничким заједницама у Босни и Херцеговини

Актуелна теренска истраживања која сам 2017. године започео у Босни и Херцеговини подстакла су ме да почнем са промишљањем сопствене дисциплине на начин како она може допринети разумевању између различитих етничких заједница. Као држава у средишту јужнословенске културне слагалице, Босна и Херцеговина представља не само место сусрета већ и место спорења различитих етничких заједница – Бошњака, Срба и Хрвата. Док једни сматрају да је у питању „вечита мржња”, а други „изневерена традиција толеранције” (Hayden and Katić 2023: 119–121), овде се нуди „треће” објашњење, које подразумева сталне успоне и падове у међуетничким односима током историјске вертикале и у савременом периоду после рата 1992–1995. године. На том трагу, српски и југословенски етнолог Миленко Филиповић сматрао је да Босна представља „захвално подручје за етнолошка истраживања елемената старије традиционалне културе – у животу њеног становништва очувале су се многе ’архаичне црте’ које треба забележити и сачувати у облику искуствене евиденције будући да су осуђене на неповратно ишчезавање – као и савремених процеса и промена” (Gorunović 2006: 196). Етнографској грађи се мора приступати критички и истовремено водити рачуна о хронологији, географској распрострањености и функцији елемената културе, како би се надоместила временска, количинска и регионална неуједначеност грађе (Исто).

На почетку XXI века имамо сличну ситуацију, тако да се чини да смо и даље на почетку многих процеса који су у претходном веку започети. Међусобни односи припадника трију етничких заједница (Бошњака, Срба и Хрвата) поједностављени су и остају често непознати како за њих саме, тако и за оне „са стране”, при чему се ту мисли на становнике суседних земаља,

а не само особе из остатка европског континента и света. Сматрам да је, сходно томе, на делу „дупла егзотизација” – посматрање и замишљање народа у Босни и Херцеговини као одувек међусобно завађених, али добронамерних и неспремних на новитете у свакодневном животу и другим доменима. Дакле, Босна и Херцеговина, тачније њени становници, за многе (п)остају непознаница, предмет хумористичких представа (Дражета 2022а: 134), као и других упрошћених симболичких представа. Тако нпр. међу Србима и Хрватима долази до одбацивања „босанства”, те фаворизовања херцеговачког регионалног идентитета (Дражета 2021: 149–150, 377). Бошњаци такође имају поделе на тој релацији (Херцеговина – Босна), мада су у регионалним идентификацијама више изграђене представе о бошњачкој популацији из Санџака (Рашке области у Србији и Црној Гори) и источне Босне (Дражета 2021: 274–282).

Медији и штампа се из „петних жила” труде да прикажу Босну и Херцеговину као простор у ком се догађају мрачне ствари, где су ратне секире закопане само привремено и где се увек очекују неки нови међуетнички вербални и физички окршај, нова удаљавања и спорења на етничкој основи. Онда се у тим истим медијима увек одушевљавају када становници различитих етничких припадности на пример заједно гасе пожара, када међусобно тргују или сарађују на неком другом пословном плану или пак организују борбе бикова, где су посетиоци из редова свих народа. Кратак преглед медијских представа о Другом, као и целокупном медијском извештавању на етничкој основи у Босни и Херцеговини, изнео је Давор Марко (2011: 177–184). Лејла Турчило и Белма Буљубашић су утврдиле да су босанско-херцеговачки медији у незавидном положају, под великим политичким, економским и другим врстама притиска, те да се не држе етичких принципа, извештавајући непотпуно и пристрасно (Turčilo, Buljubašić 2017: 93–118). Оно што су чинили западни антрополози истражујући „не-западна”, афричка друштва, поједностављујући слику о тамошњим заједницама као „примитивним” и „мање развијеним” у односу на центре тадашње колонијалне моћи (Owusu 1978: 310–312),¹ чини такође, осим медија, научна и стручна јавност у случају становника Босне и Херцеговине.

Док су једни мишљења да су Бошњаци, Срби и Хрвати одувек мрзели једни друге и бивали на супротстављеним странама историје, други заступају мишљење о томе да је управо рат 1992–1995. године прекинуо до тада невиђену толеранцију. Прва „теорија” потпуно занемарује вишевековну економску интеракцију у виду међусобне трговине и непрекидног кружења добара међу Бошњацима, Србима и Хрватима, чак и током ратних сукоба 1992–1995. године, што су ми током досадашњих теренских истраживања саговорници посебно истицали, а неки се, штавише, хвалили да су у тим праксама учествовали. Појава тзв. „мешовитих” бракова током

¹ Милош Миленковић се у оквиру српске етнологије и антропологије бавио такође овим питањима, настојећи да реконструира тзв. „постмодерну критику” свих концепата на којима је антропологија почивала до шездесетих година двадесетог века, између осталих и саму колонијалну науку (Milenković 2010: 53–71).

социјалистичке Југославије била је нешто што је померило дотадашње светоназоре друштва у другом правцу, док су различити облици међусобног поштовања и познавања верских празника и забрана, као и делом обичаја животног циклуса (рођење, свадба, смрт), били мање-више познати свим члановима босанско-херцеговачког друштва. За те чланове карактеристична је институција суседства, тј. „комшилука”, у коме се врши непрекидна међуетничка комуникација и интеракција (Вукоичић 2014: 39–53). Поље народне музичке традиције чије се заједништво темељи на припадности различитим регијама, односно музичким крајолицима, показује да је музички фолклор у Босни и Херцеговини настајао у садејству и прожимању, а не у пуком антагонизму (Ћуја 2021: 81–100).

Друга „теорија”, међутим, губи из вида да је велики број војних сукоба током историје „преливан” на босанско-херцеговачке етничке заједнице тако да су оне бивале на супротстављеним странама. У том смислу, рат 1992–1995. године сигурно није први сукоб такве врсте, мада је умногоме био прекретница у свакодневном животу људи (Dražeta, Vuljubašić 2021: 93–118). Толеранција на међуетничком плану није постојала у виду „хармоничног суживота” чак ни током социјализма, јер су, према речима саговорника, физички обрачуни између деце на етничкој основи били чести у основним/средњим школама, а касније су свој преображај добијали у виду онога што би данас називали мобингом на радном месту. Без обзира на одређени удео мешовитих бракова у урбаним срединама, руралне средине нису биле простор на ком су се венчавали припадници различитих етно-религијских заједница. Дакле, сукоби током ратова, глад, политичка превирања, избор личних имена, исхрана и одабир начина стицања средстава за живот, неки су од начина разликовања група у Босни и Херцеговини, уз религију као главну разлику (Hayden 2013: 320–325).

Амерички антрополог Роберт М. Хејден је развио концепт „антагонистичке толеранције” за друштва у којима се дешавају наведене политичке и друштвене прилике. Религијска места се, наиме, користе од стране различитих заједница кроз односе надметања, чији чланови живе једни поред других у односима толеранције током мирних периода (Hayden 2002: 206). Заједнице су међусобно такође антагонистичне јер свака себе перципира као другачију од осталих и врши позиционирање кроз контролу над кључним религијским местима. Чланови група су потпуно свесни свог идентитета у сваком тренутку, као и различитих интереса за које се боре надметањем. Толеранција је једна од стратегија чија је сврха да буде регулаторна, а не вредносна/етичка норма, тј. да служи одржавању постојећих међуетничких односа, не поништавајући их, већ усмеравајући каткад у мање тензије (Hayden 2002: 205–219; Hayden, Tanyeri-Erdemir et al. 2016: 1–20).

Наведено трасирање тзв. „трећег пута” у објашњењу и научном разумевању међуетничких односа у Босни и Херцеговини почео сам да схватам и обликујем тек након што сам прошао већи део ове земље, боравећи и живећи са свим етничким заједницама и пратећи оно што њихови чланови, „обични људи” и представници, сматрају да је важно. Како се не бих

упуштао у то колико је медијска слика другачија у односу на ситуацију на терену (Дражета 2021: 55–56), пошто се овај рад не бави тиме, напоменућу само да је усмерење јавног дискурса толико снажно у правцу раздвајања да се чини како ниједан народ не може живети са другим. Рат 1992–1995. године јесте створио такву слику, пошто се први пут у историји десило да су поједини простори постали моноетнички и да су мање и веће миграције становништва допринеле таквој слици тако да се нова кретања и интеракције чине немогућим. Не треба губити из вида да су многи људи претрпели личне трагедије и друге породичне несрећне околности током војних окршаја и да зато постоји одређени јаз према Другом/Другима, чије деловање према мишљењу медија чак угрожава „наш” идентитет. Све то погодује примени етнополитике, систему заснованом на политичким правима одређених етничких група, у коме долази до злоупотреба, политизације и етнизација културних различитости (Marko 2011: 177–184). Устројство оваквог типа, међутим, јесте погодна основа за „културу мира” а не „идеологију рата” (Милошевић-Шошо 2013: 201), што ће рећи да се Бошњаци, Срби и Хрвати могу другачије и боље разумети, управо због постојања међусобних прожимања, удаљавања и спорења, а ево и како.

Теренска истраживања у Босни и Херцеговини у светлу међуетничких односа

Етнографска грађа са терена дуж готово читаве Босне и Херцеговине сведочи о појави унутрашњих граница међу припадницима исте етничке заједнице, урбане целине или регије, тачније регионалног нивоа идентификације (Дражета 2021, 2022а, 2022б), што је дало повода за дубље промишљање и проучавање овог феномена. Треба напоменути да је истраживање оваквог карактера још увек у току, те да ће неки од изнетих резултата у овом поглављу можда бити другачији временом.

Тако је уочено да су Херцеговци „увек Херцеговци”, уколико се то може кратко и сажето представити. Херцеговина је од средњег века простор са мање-више јасним/познатим географским и симболичким границама, а становници ове регије су, може се рећи, врло поносни на то што у њој живе или што из ње потичу. Свака етничка заједница сматра себе „аутохтоном” и „изворном” у Херцеговини, настојећи да учини друге заједнице „дошљачким”. Насупрот томе, присутна је отвореност према Другом и другачијем, људима „са стране” уопште, а неке карактеристике су и велики број сунчаних дана који утиче на добро расположење, радишност у контексту успешних примера пословања, приврженост вери (исламској, православној, римокатоличкој), одржавање породичних веза ван завичаја. То су само неке од особина које Херцеговци из редова свих етничких заједница приписују сами себима. Источна Херцеговина претежно је српска, централни и северни део уз долину Неретве, са изузетком дела Рамене, претежно је бошњачки, а западна Херцеговина и део северне (Рама) и јужне већином су хрватски. На целом том подручју људи у самоидентификацији истичу горенаведене елементе, познајући већином докле се простире њихов

завичај и докле је сезао у прошлости, позивајући се на границе „Старе Херцеговине”, између Боке Которске, Вишеграда и река Цетине и Дрине (Mrgić-Radojčić 2004: 43–64). Обичаји поводом рођења детета, свадбени обичаји, погребни обичаји, као део обичаја животног циклуса, могу да буду једна од повезница различитих народа, чега су одређени припадници тих заједница свесни када се са њима заподене опширнији разговор на ову тему. Уочљива је комерцијализација у том домену кроз успостављање прилично уједначеног тока обредних радњи и других ритуала, при чему се издваја даривање младенаца, негде и у облику потлача тј. такмичарски настројеног јавног поклањања. Назив „потлач”, као вид обредног даривања надметачког карактера, присутан је међу Индијанцима са америчко-канадске пацифичке обале, а као такав, обичај су први пут истраживали амерички антрополог Франц Боас и његов француски колега Марсел Мос (Ridsdale 1997: 7–15).

Босна у ужем смислу, како можемо назвати простор Лашванске долине, Сарајевског поља и Романије, дакле, шире околине Травника, Зенице, Сарајева и Источног Сарајева, показује све облике регионалне идентификације којој мање локалне идентификације „ометају” именовање. Лашванска долина, односно шира околина Травника, уз ширу околину Зенице (Зеничко поље), простор је вековног културног прожимања између Хрвата и Бошњака, те Срба у нешто мањој мери. Други истраживачи вредно и напорно раде да покажу степен те сарадње и особености одређених етничких заједница, препознајући различите регионалне обресе у Лашванској долини и Зеничком пољу (Katić, Bugarin 2016; Džananović 2017; Katić 2020).

Док се у том крају људи регионално препознају и познају као Босанци, било да су етнички Хрвати или Бошњаци, дотле Сарајевско поље јесте једним делом босанско, углавном тамо где живи бошњачка популација. Српска популација одбија да буде регионално босанска, не само у Сарајевском пољу већ и регији Романије, означавајући простор на коме живи као Сарајевско-романијску регију, израз устаљен током ратних дешавања 1992–1995. године, данас непрецизно конципиран и одомаћен у колоквијалном говору, јавности, медијима и литератури. Уместо њега, назив регије чије сам границе раније описао и образложио јесте централноисточна или средњоисточна Босна (Дражета 2022а, 2022б),² при чему се она препознаје као таква код самих становника (унутрашња идентификација), али не под тим именом, као што је други препознају (спољашња идентификација) само под именом „Босна”. Теренска истраживања показала су неколике сличности код становника централноисточне Босне у погледу односа према свакодневним обавезама које се решавају „успут”, такорећи без јасног планирања, затим по питању религиозности повезаној са појавама из народне религије (дове/молитве за кишу), као и кад је реч о народној метеорологији, предвиђању атмосферских појава и временских прилика у односу на положај облака између брда и планина, боју неба током сумрака и свитања, понашање животиња и верске празнике (Mrgić, Dražeta 2020). С тим у вези, познавање животне средине,

² Проблеме са границама области Гласинца, мање подрегије у оквиру речене области, као и одређивања међа појединих области, уочио је Миленко Филиповић током средине прошлог века (Филиповић 1950).

етноекологије и етноботанике (Грубишић 2005), односно ослоњеност становништва на знања о биљкама и другом живом свету, у великој мери је слична како међу становницима Сарајева тако и Источног Сарајева. Сличности по питању језика, тј. локалног говора, такође су присутне, у смислу да људи из Сарајева и шире околине, како сâми наводе, говоре истим наречјем које је до почетка рата 1992. било у потпуности уједначено, а данас се опет може наслутити као говор истог краја у односу на људе са других подручја и региона (Попадева, Дражета 2021: 653–668). Сличности по питању музичког стила певања уз гусле на подручју централноисточне Босне уочавају се на основу савремених етномузиколошких теренских истраживања (Ѓија 2021: 81–100), као што у оквиру исте регије, може се чак рећи „Старе Босне” (попут „Старе Херцеговине”), интегративну улогу у животу локалних заједница имају теферичи (вашари, сабори).

Наведене јавне светковине које окупљају људе из једног места или подрегије одржавају се исто тако у Подрињу и целој источној Босни, области чији се регионални идентитет међу становницима (Србима и Бошњацима) такође препознаје, нарочито од стране становника Сарајева и Источног Сарајева, као спољашњи вид идентификације (Дражета 2021: 274–282, 375–397). Познавање аграрног циклуса у контексту прослава које се одржавају током „буђења природе”, уочи Ђурђевдана/Јурјева, 5. маја (одлазак на воду, окупљање у природи уопште), као и Васкрса/Ускрса (фарбање јаја), заступљено је код многих становника источне Босне, мада због ратних дешавања неке од ових пракси јењавају међу бошњачком популацијом. Религиозност је повезана са локалним природним окружењем, атмосферским појавама и небеским телима, као и многим другим елементима народне религије Бошњака широм Босне и Херцеговине (Duranović 2011: 69–195, 2014: 1082–1083). Потпуно другачија култура сећања међу Србима с једне и међу Бошњацима с друге стране у великој је мери изражена у источној Босни и Подрињу, управо због дијаметрално супротних погледа на узроке и последице немиких догађаја у периоду Другог светског рата и последњег рата 1992–1995. године, што чак не представља главни камен спотицања када су у питању пољопривредне активности, економска сарадња и други облици размене добара и услуга, будући да су припадници обе етничке заједнице због сталног исељавања сународника упућени једни на друге. Напослетку, треба напоменути да је источна Босна назив за подручје дуж горњег и средњег тока реке Дрине и околних брдско-планинских области, чији добар део потпада у Стари Влах, коме још припадају западни и југозападни део Србије, на западу и Јахорина и Романија на истоку (Џвијић 1987: 63–64), две планине у оквиру области средњоисточне Босне.

Доње Подриње, заједно са Семберијом, Босанском Посавином, Усором, Соли и низом других мањих подрегија (Мајевица, Крњин, Требава, Вучјак, Горњи Крај), налази се у оквиру области у које, за потребе овог рада, обједињујем пределе северне и североисточне Босне. Проблематика са одређењем граница наведене регије обрађена је у неколиким етнолошким и историјским студијама (Filipović 1969; Мргић 2008). Теренска истраживања показала су да је пољопривредна и трговинска делатност којом се баве

становници овог краја посебно изражена кроз различите економске активности, од вођења малих и средњих предузећа, до израде прехрамбених производа, који се могу наћи у продавницама широм Босне и Херцеговине. Бошњаци из овог краја се у Сарајеву „хвале” неким од тих домаћих производа, на пример „градачицом”, ракијом од шљиве, као што то чине Срби из Бијељине, у Зворнику и Источном Сарајеву, док Хрвати не могу у жељеној мери извршити пласман сопствене робе у Мостар или Загреб, будући да је тамошње тржиште, како сами истичу, „опхрвано херцеговачким производима”. Регионална и „субрегионална” (посавска) идентификација ту долази на ред као важан фактор међу хрватским живљем – у Сарајеву она домаћем становништву делује „далеко” (Дражета 2021: 328), док су у Мостару крајеви северне и североисточне Босне „још даљи”, тако да се сви њени становници перципирају, уз популацију средње Босне, као Хрвати Босанци, што је добрим делом погрдна одредница (Дражета 2021: 149–150). Међу Србима који су се доселили из (шире) околине Сарајева, тј. Сарајевског поља, након рата 1992–1995. године, у крајеве североисточне и северне Босне, влада уверење да је домаће становништво лукаво и подло, усмерено искључиво према стицању материјалних добара – називају их „купусарима”, „паприкарима” и сл., због обављања пољопривредних делатности. С друге стране, Семберци и остали „локалци” нису одушевљени Сарајлијама и „Босанцима”, јер су међусобно повезани („само гурају једни друге”), настоје да учврсте социјалне везе у своју корист, а не гледају интерес целе локалне заједнице. Код Бошњака из овог краја (Градачца, Грачанице, Модриче, Бијељине), насељених у Сарајеву, заступљен је став да им је радна способност на високом нивоу, што има за последицу велики број високообразованих и добро позиционираних људи из њиховог завичаја. Остале Сарајлије, међутим, немају неки посебан (негативан или позитиван) став према оваквом размишљању својих суграђана из северне и североисточне Босне.

Последња наведена регија у Босни и Херцеговини најкраће се назива „Крајина” у колоквијалном говору њених становника и оних који ту не живе, са изузетком популације у Србији и Хрватској, за коју је то „Босна”. Односи се на простор Босанске Крајине тј. (северо)западне Босне, и то Цазинске Крајине (северозападне Босне) и Високе Крајине (западне Босне), а њој се за потребе овог рада придружује регија Тропоља (Завршја, Западних страна, југозападне Босне). (Босанска) Крајина се у очима њених становника, Срба, Бошњака и Хрвата, као и других становника читаве Босне и Херцеговине, препознаје као другачија, управо због планинских области, крашких поља и висоравни, брда и долина, за које Крајишници казују да су узрок њихове „тврдоглавости” и „упорности”, а „не-Крајишници” то потврђују.³ Наведене особине, како даље говоре саговорници, погодују сналажењу људи ван свог завичаја, њиховом умећу да „од нуле створе мало царство”

³ Током средњег века већи део овог простора називао се Доњим Крајима (Мргић-Радојчић 2002), да би у новом веку Јован Цвијић овај простор сматрао „најзабаченијим” и „најнеприступачнијим” у оквиру динарске зоне, покушавајући да утврди његов географски положај и границе (Цвијић 1987: 67–68).

(„предузетности”, „подузетности”), али у том случају верско залеђе остаје мање заступљено у свакодневном животу. У Босанској Крајини, религија је фактор обележја етничких заједница о коме се међу њиховим члановима много не расправља, већ прелази у домен обележавања празника и поштовања одређених забрана, као вид културне традиције, што сам раније образложио у случају урбаних средина, односно Мостара, Сарајева и Источног Сарајева (Дражета 2021: 400–405). Насупрот томе, Срби и Бошњаци из централноисточне Босне (Романије и Сарајевског поља) и централне/источне Херцеговине, сматрају да њихови сународници у Крајини уопште не поимају религију као важну, већ као средство путем којег нешто могу остварити, као што су то чинили другим путевима у прошлости. На читавом динарском подручју, а посебно у Босанској Крајини, присутна су предања о „Грцима” – старом народу који је некада насељавао овај крај пре садашње популације. Основа за проучавање овог и других сличних облика усмене народне прозе више је него очигледна јер се јавља међу припадницима сва три народа. Влајко Палавестра бавио се проблематиком, категоризацијом и функцијом предања о старом становништву на нивоу целог динарског подручја (Palavestra 1966; Палавестра 2003). Ипак, не треба губити из вида да свака етничка заједница мисли за себе да је „аутохтона”, тако да се у предањима о старом народу провлачи нит како су „дошљаци” Други, а не Ми.

Завршна разматрања

На крају овог рада, али не и теренских истраживања, желим да потцртам то да иако све јужнословенске савремене државе јесу хетерогене и важне за друштвено-хуманистичке науке у истраживачком смислу, Босна и Херцеговина је у одређеној мери мање проучена. Радови о њој заснивају се на „популарним темама”, проглашеним од стране „домаћих” истраживача, културно, језички и научно сличних, као и колега и колегиница чији је угао посматрања „западноцентричан”, што значи да су међуетничко (дириговано) помирење, послератно друштвено уређење, ратни сукоб и сличан опсег тема (Дражета 2021: 75–90) нешто што се непрекидно форсира и пласира. За разлику од два виђења односа између бошњачког, српског и хрватског народа, „вечите мржње” и „изневерене традиције толеранције”, овде је понуђен „трећи пут” – објашњење које подразумева сталне успоне и падове у међуетничким односима током историје и у савременом периоду после рата 1992–1995. године. Шире утемељен теоријски оквир захтевао би опсежнија и дуготрајна теренска истраживања, тако да су одабрани примери етнографске грађе из различитих регија послужили као једна страна концепције према којој односи између три народа нису унапред одређени, већ непрекидно кривудава, непредвидиви и, стога, научно занимљиви.

Поимање регије као географског, али понајвише културног простора који окупља различите етничке заједнице, јесте извор регионалне идентификације, тј. не представља пуки конструкт, већ ситуацију на терену, као што је наслућено код различитих истраживача кроз феномен „локалне

географске свести”. Становници различитих (под)регија, области („земаља”) поседовали су током историје економску самодовољност и идентификовали се у односу на простор живљења (Mrgić 2016: 155–170). У истраживањима Миленка Филиповића, пре готово седам десетлећа, примећено је да осим етничког плурализма постоји симбиоза „у појединим регионима и насељима на територији Босне и Херцеговине” (Gorunović 2006: 197), тако да свако даље проучавање треба заснивати на етничким и регионалним групама различитог ранга како би се даље вршиле синтезе о народима (Исто). Стога сматрам да прожимања, удаљавања и спорења међу три заједнице почетком XXI века јесу шанса за другачије и боље разумевање истих. Легитимно је уколико неко некога не симпатише због нечега, али није легитимно када се не види да неко некога поштује и уважава, чак и воли, дакле, да постоји барем једна нит или више повезница чија је улога немерљива у временима која нам предстоје. Без таквих поставки, јужнословенска културна слагалица није сасвим употпуњена, рад етнолога и других колега пре више од једног столећа био је узалудан и, сходно томе, сваки покушај даљег живота у миру и слози нема никакву перспективу, већ даље уситњавање, распарчавање и дељење малих колача јужнословенских народа.

Цитирана литература

- Вукоичић, Јелена. „Конфликт и/или коегзистенција – феномен босанског комшилука”. *Социолошки годишњак*, бр. 9 (2014): 39–53.
- Грубишић, Ивана. „Етноботаника – нова дисциплина”. *Гласник Етнографског института САНУ*, бр. 54 (2005): 415–431.
- Дражета, Богдан. *Етничка идентификација и границе у Босни и Херцеговини: примери Мостара и Сарајева*. Београд: Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду: Досије студио, 2021.
- Дражета, Богдан. „Етнички и регионални стереотипи у ТВ серији ’Конак код Хилмије’”. *Етноантрополошки проблеми*, год. 17, св. 1 (2022а): 119–156.
- Дражета, Богдан Д. „Етнологска и антрополошка проучавања Источног Сарајева: постанак, развој и будуће перспективе ’новог’ града”. У: Јелена Марковић (ур.). *Наука и стварност* (Зборник радова са научног скупа, Пале, 22. мај 2021). Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 2022б, 211–230.
- Миленковић, Милош. „О научном раду на нашем Универзитету (сто година касније)”. *Гласник Етнографског музеја у Београду*, књ. 72 (2008): 41–50.
- Милошевић-Шошо, Биљана. *Мултиетничко друштво и девијантне појаве*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 2013.
- Мрђић, Јелена. *Северна Босна 13–16. век*. Београд: Историјски институт, 2008.
- Мрђић-Радојчић, Јелена. *Доњи Краји: Крајина средњовековне Босне*. Београд, Бањалука: Филозофски факултет у Београду: Филозофски факултет у Бањалуци: Историјски институт у Бањалуци, 2002.
- Наумовић, Слободан. „На раменима цинова: оглед о судбини научног и примењено-научног наслеђа Јована Цвијића у српској етнологији и антропологији”. У: Милош Матић, Младена Прелић, Марко Пишев (ур.). *Јован Цвијић и српска етнологија и антропологија* (Зборник радова). Београд: Етнографски музеј у Београду, Етнографски институт САНУ, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, 2016, 9–54.
- Палавестра, Влајко. *Хисторијска усмена предања из Босне и Херцеговине*. Београд: Српски генеалогски центар, 2003.

- Попадева, Тајјана, Богдан Дражета. „Језичка политика и идентитет: случај Босне и Херцеговине”. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, бр. 180, св. 4 (2021): 653–668.
- Прелић, Младена. „Јован Цвијић и прве деценије формирања и институционализовање етнологије као науке у Србији”. *Гласник Етнографског института САНУ*, бр. 62, св. 2 (2014): 83–96.
- Филиповић, Миленко С. *Гласинац: антропогеографско-етнолошка расправа. Српски етнографски зборник*, књига LX. Београд: Српска академија наука, 1950.
- Цвијић, Јован. *Балканско полуострво*. Београд: Српска академија наука и уметности – Новинско-издавачка радна организација „Књижевне новине” – Завод за уџбенике и наставна средства, 1987.
- Barth, Fredrik. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Bergen, Oslo and Tromsø: Universitetsforlaget, 1969.
- Berber, Neval. *Unveiling Bosnia-Herzegovina in British Travel Literature (1844-1912)*. Pisa: Plus-Pisa University Press, 2010.
- Dražeta, Bogdan, Belma Buljubašić. „Kultura sjećanja u podijeljenom gradu: Sarajevo i Istočno Sarajevo”. *Antropologija*, br. 21, sv. 1 (2021): 113–130.
- Duranović, Elvir. „Narodna religija, narodni islam u Bosni i Hercegovini – bosanski islam i islamska tradicija Bošnjaka – diferencirajući faktori”. *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 11–12 (2014): 1077–1094.
- Duranović, Elvir. *Elementi staroslavenske tradicije u kulturi Bošnjaka*. Bugojno: autor, 2011.
- Džananović, Mirza. *Grad u dimnjacima – Urbanizacija Zenice od 1945. do 1990. godine*. Zenica: Udruženje za zaštitu intelektualnih i kulturnih vrijednosti „Zenica”, 2017.
- Filipović, Milenko S. *Majeвица. S osobitim obzirom na etničku prošlost i etničke osobine majevičkih Srba, Djela*, knjiga XXXIV. Sarajevo: ANUBiH, 1969.
- Gorunović, Gordana. „Pseudomarksizam i protofunkcionalizam u srpskoj etnologiji: Kulišić vs. Filipović”. *Етноантрополошки проблеми*, год. 1, св. 2 (2006): 185–208.
- Guja, Zorana. 2021. „Prilog proučavanju romanijskog stila pjevanja uz gusle kroz prizmu guslara Milovana Srdanovića”. U: Tamara Karača Beljak, Jasmina Talam (ur.). *Muzičko nasljeđe Bosne i Hercegovine* (Zbornik radova). Sarajevo: ICTM Nacionalni komitet u Bosni i Hercegovini, 2021, 81–100.
- Hayden, Robert M. “Antagonistic Tolerance: Competitive Sharing of Religious Sites in South Asia and the Balkans”. *Current Anthropology*, Vol. 43, No. 2 (2002): 205–231.
- Hayden, Robert M. “Moral Vision and Impaired Insight: The Imagining of Other Peoples’ Communities in Bosnia”. *Current Anthropology*, Vol. 48, No. 1 (2007): 105–131.
- Hayden, Robert M., Mario Katić. “Sedimentations of Time along the Sava and Una Rivers: Viscous Identities, Laminar Flows and Turbulence in Five Late-Ottoman Refugee Towns in Bosnia since 1863”. *Slavonic & East European Review*, Vol. 101, No. 1 (2023): 114–150.
- Hayden, Robert M., Tuğba Tanyeri-Erdemir, Timothy D. Walker, Aykan Erdemir, Devika Rangachari, Manuel Aguilar-Moreno, Enrique López-Hurtado, Milica Bakić-Hayden. *Antagonistic Tolerance: Competitive Sharing of Religious Sites and Spaces*. London: Routledge, 2016.
- Hayden, Robert. M. “Intersecting Religioscapes and Antagonistic Tolerance: Trajectories of Competition and Sharing of Religious Spaces in the Balkans”. *Space and Polity*, Vol. 17, No. 3 (2013): 320–334.
- Katić, Mario, Velimir Bugarin. *Novi Travnik – između utopije i nostalgije*. Zadar: Sveučilište u Zadru – Udruga „Baština” Novi Travnik – HKD „Napredak” Sarajevo, 2016.
- Katić, Mario. *Domorodci i gospodari. Historijsko-antropološka studija stvaranja bosanskohercegovačkog grada Vareša*. Sarajevo, Zagreb: Buybook, 2020.
- Marko, Davor. „’Drugi’ i ’drugačiji’ u bosanskohercegovačkom medijskom ogledalu”. *Diskursi*, god. 1, br. 2 (2011): 177–186.
- Milenković, Miloš. *Istorija postmoderne antropologije: Intertemporalna heterarhija*. Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, 2010.

- Mrgić, Jelena, Bogdan Dražeta. "Seeing, Sensing, and De/Scribing – Narratives on Weather and Climate in Preindustrial Serbia and Bosnia-Herzegovina". *Ekonomika i ekohistorija / Economic and Ecohistory*, Vol. 16, No. 1 (2020): 184–200.
- Mrgić, Jelena. 2016. "The Center of the Periphery. The Land of Bosnia in the Heart of Bosnia". In: Vlada Stanković (ed.). *The Balkans and the Byzantine World before and after the Captures of Constantinople, 1204 and 1453* (Collection of Papers). Lanham, MD: Lexington Books, 2016, 155–170.
- Mrgić-Radojčić, Jelena. "Rethinking the Territorial Development of the Medieval Bosnian State". *Historical Review*, Vol. 51 (2004): 43–64.
- Nedeljković, Saša. *Čast, krv i suze: ogledi iz antropologije etniciteta i nacionalizma*. Beograd: Zlatni zmaj: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, 2007.
- Owusu, Maxwell. "Ethnography of Africa: The Usefulness of the Useless". *American Anthropologist*, Vol. 80, No. 2 (1978): 310–334.
- Palavestra, Vljako. „Narodna predanja o starom stanovništvu u dinarskim krajevima”. *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu n.s. Etnologija*, 20–21 (1966): 5–82.
- Pišev, Marko. *Politička etnografija i srpska intelektualna elita u vreme stvaranja Jugoslavije 1914–1919: slučaj Jovana Cvijića*. Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, 2013.
- Ridsdale, Frank. "A Discussion of the Potlach and Social Structure". *Totem: The University of Western Ontario Journal of Anthropology*, Vol. 3, Iss. 2 (1997): 7–15.
- Turčilo Lejla, Belma Buljubašić. 2017. „Etički standardi između biznisa i društvene uloge medija u Bosni i Hercegovini”. *CM: Communication and Media* XII (40): 93–118.

Bogdan Dražeta

THE PERMEATION, ALIENATION, AND DISPUTES AMONG THE BOSNIAKS, SERBS, AND CROATS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Summary

South Slavic themes and motives are not only “popular” but also necessary fields of study in ethnology and anthropology. Although all South Slavic present-day states are heterogeneous and important for the social sciences and humanities in the research sense, Bosnia and Herzegovina is less studied to a certain extent. The three ethnic communities (the Bosniaks, Serbs, and Croats) and the mutual relations of their members are simplified and often remain unknown both to themselves and to those “from the outside”, by which the residents of the neighboring countries are referred to, not only people from the rest of the European continent and the world. The author of this text believes that, accordingly, “double exoticization” is at work—observing and imagining the peoples of Bosnia and Herzegovina as always at conflict with each other, but benevolent and unprepared for novelties in everyday life and other domains. Permeation, alienation, and disputes among the three communities at the beginning of the 21st century are a chance for a different and better understanding of them, because without this part, the South Slavic cultural puzzle is not complete. It is legitimate if someone dislikes someone for some reason, but it is not legitimate when it is not seen that someone respects and even likes someone, so that there is at least one thread or a few links whose roles are immeasurable in the times ahead. Without such settings, the work of ethnologists and other colleagues from more than a century ago was in vain and, accordingly, any attempt for the South Slavs

to continue living in peace and harmony has no perspective. What lies ahead is further shredding, dismemberment, and splitting of their own small cakes.

Keywords: South Slavic states, Bosnia and Herzegovina, ethnic groups, double exoticization, permeation.

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА XII

Тематски зборник радова

Издавачи

Удружење фолклориста Србије, Београд
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд
Комисија за фолклористику Међународног комитета слависта
Центар за културу „Вук Караџић”, Лозница
Научно-образовно културни центар „Вук Караџић”, Тршић

За издаваче

Данијела Поповић Николић
Александар Јерков
Снежана Нешковић Симић
Александра Пурић

Лектура и коректура

Данијела Петковић

Превод резимеа на енглески језик

Данијела Лекић

Припрема за штампу

Матеа Милошевић

Штампа

„Графтек” д. о. о., Београд

Тираж

300 примерака

Београд – Лозница – Тршић 2023

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

398(082)
82.09(082)

САВРЕМЕНА српска фолклористика XII : тематски зборник радова / уредници Данијела Петковић, Дејан Ајдачић. - Београд : Удружење фолклориста Србије : Универзитетска библиотека "Светозар Марковић" : Комисија за фолклористику Међународног комитета слависта ; Лозница : Центар за културу "Вук Караџић" ; Тршић : Научно-образовно културни центар "Вук Караџић", 2023 (Београд : Графтек). - 473 стр. : илустр. ; 24 cm

"Међународни научни скуп Савремена српска фолклористика XII одржан је од 30. септембра до 2. октобра 2022. године у Тршићу." --> Уводна реч. - Радови на више језика. - Тираж 300. - Стр. 9-10: Уводна реч / Уредници. - Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на енгл., рус. или срп. језику.

ISBN 978-86-7301-193-6 (УБСМ)

1. Петковић, Данијела, 1975- [уредник] [аутор додатног текста] 2. Ајдачић, Дејан, 1959- [уредник] [аутор додатног текста]

а) Фолклористика - Зборници б) Књижевност - Зборници

COBISS.SR-ID 124522505